

SVARTBÄCKENS SKOLMUSEUM, HANINGE. ANVISNINGAR TILL LÄRAREN

Förbered besöket i skolmuseet genom att:

Gärna se den film (45 min.) där Olle Flodby berättar om skolan (nås via Haninge Hembygds gilles hemsida och ska finnas i varje skola i kommunen).

Läs igenom broschyren om Svartbäckens skola SKOLMUSEUM och lärarhandledningen Att vara elev i Svartbäckens skola för 100 år sedan. Båda finns på Haninge Hembygds gilles hemsida, på kommunbiblioteken och på skolexpeditionerna (får gärna kopieras!).

Anpassa beskrivningarna efter ålder och nivå på eleverna.

Ta kontakt med vaktmästaren på Svartbäcksskolan för att beställa tid.

Låt eleverna provsitta men gör inget rollspel av besöket.

Låt gärna någon förälder följa med.

För lärarens och museets skull får eleverna bara gå in i skolsalen, men kan titta in i bostaden genom fönstren och gallerdörren i tamburen.

Om föräldrarna samtycker, är det spännande att låta barnen klä ut sig i gammaldags kläder och ha ett matsäcksknyte med sig att äta i museet.

ATT VARA ELEV I SVARTBÄCKENS SKOLA FÖR 100 ÅR SEDAN

Svartbäckens skola är **vår äldsta bevarade skolbyggnad**. På dagen 150 år efter att skolan invigdes öppnades den åter, nu som skolmuseum.

De första eleverna kom till Svartbäckens skola **1847**. Då hade det kommit en lag (1842) som sa att alla barn skulle ha undervisning.

Läraren bodde i ena halvan av huset, i den andra halvan finns skolsalen. Den är bara 37 m² stor (drygt hälften av en nutida sal). Runt omkring skolhuset fanns ingen ordnad skolgård, men ändå plats för spel och lekar som kull, sista paret ut och "Bro bro och breja". Där fanns flera små bodar för lärarens gris, höns och redskap och fruktträd, potatis- och grönsaksland, för lärarens lön var så liten att man måste odla en del mat själv. Foton av småhusen sitter i skolans tambur.

Som mest var det fler än 50 barn inskrivna i Svartbäckens skola. Alla kan inte ha fått plats samtidigt, utan klasserna fick turas om mellan småskolan och folkskolan att vara inne och ute. Skolplikt gällde från 7 år, men man tog bara in nya elever vartannat år och klasser fick läsa ihop (**B-skola**). Det fanns bara en lärare, så de äldre barnen fick hjälpa de yngre. Man sa inte du till läraren utan magistern eller fröken.

Man satt i **fasta bänkar, 2 och 2**. Fotstöden gjorde att barnens inte behövde ha fötterna mot det kalla golvet, och sitta still i sin bänk gjorde man mest hela tiden! Enda uppvärmningen var en **vedeldad kamin**, som det var pojkarnas uppgift att sköta, för någon vaktmästare fanns inte. De barn som satt närmast kaminen blev nästan stekta medan de som satt långt ifrån ofta frös. Läraren hade en liten fotkamin av täljsten att värma sina fötter på. Den står nu framför katedern.

Lampor var det dåligt med, man fick utnyttja dagsljuset från de stora fönstren. Men läraren hade nog en fotogenlampa på katedern.

Många barn hade lång väg till skolan, en halv mil eller mer, och skolskjuts eller egen cykel fanns inte. Det blev att traska och gå vilket väder det än var. De fattigaste familjerna hade kanske inte skor eller kängor till alla barn, så då fick syskonen turas om att ha de som fanns och gå till skolan. Så fort snön gått bort och det var varmare fick barnen gå barfota.

Hur barnen var klädda skiljde sig också mellan fattiga och rika. Gemensamt var att pojkarna hade kortbyxor och skjorta, flickorna hade alltid klänning, aldrig långbyxor. Under hade de långa säkert kliiga yllestrumpor på vintern. För att skydda kläderna hade flickorna alltid förkläde, enklare eller finare, och utomhus bar pojkarna skolmössa, ungefär sån som Emil i Lönneberga hade, och flickorna hatt eller sjalett. Ytterkläderna bestod av en varm jacka eller en stor yllesjal. Sportkläder fanns inte.

Skoldagen började med att läraren pinglade in barnen, som ställde upp sig på led och tågade in, hängde av sig ytterkläderna i tamburen och gick och ställde sig vid sin plats. När man hälsat i kör sjöng man en psalm (skulle kunnas utantill) och läraren spelade orgel. Sen fick man sätta sig ned. Man lärde sig **skriva, läsa och räkna**, men ämnet **kristendom var viktigt** med bibliska historien och reglerna i katekesen där kristna regler och bud förklarades. Lite geografi, historia och naturlära och barnen fick slöjda, sy och teckna. Kanske hade man också enkla gymnastikövningar stående vid sin bänk, "armar uppåt sträck" och "med ett hopp fötterna åt sidan ställ".

Läraren satt oftast i sin kateder eller stod vid **svarta tavlan**. Där skrevs övningar och förklaringar. När magistern eller fröken ställde en fråga räckte de elever som visste svaret upp sin högra hand. Den som blev utsedd att svara reste sig upp, ställde sig vid sidan av sin bänk och svarade.

Pennor, papper, böcker och annat man behövde fick familjen betala. Böckerna ärvdes av syskonen, griffeltavlor och räkneramar höll skolan med. **Läxan** var oftast att kunna **rabbla** psalmverser och faktauppgifter **utantill**. I en del familjer kunde det bo 8-10 personer i ett rum, och barnen hade bestämda arbetsuppgifter i hemmet, så det var inte så lätt att göra sina läxor. **Kunde man inte läxan**, fick man skällning i skolan eller kanske slag på handen av linjalen eller pekpinnen. Att stå i skamvrån var också ett straff. Dåligt uppförande eller lathet straffades med örffilar, slag med ris eller käpp. Skolagan avskaffades först hösten 1958.

Men den långa **pekpinnen** var egentligen avsedd att peka med på det som stod på svarta tavlan eller på någon av de **bildplanscher** som man hängde upp på väggen. Diabilder, film och dator dröjde länge innan de kom in i skolan.

Mitt på dagen tog man fram sin **matsäck**. Skollunch blev inte allmän förrän på 1950-talet. Åt gjorde man i tamburen, i skolsalen eller utomhus när det var varmt. Det var stor skillnad på vad rikare familjer och de fattigare kunde skicka med att äta. Medan de fattiga åt ett par kalla potatisar, en brödkant och drack vatten till kunde de som hade råd ha smörgåsar med pålägg och en glasflaska med mjölk. Maten slog man in i papper (plastpåsar och aluminiumfolie fanns ju inte), och bar paketet **i ett knyte, en korg eller väska**.

(Redigerad 2016 09 16 ASj)